

TÖRTÉNELMI SZEMLÉ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2018
LX. ÉVFOLYAM

4. SZÁM

Fodor Pál – Pók Attila
A magyarság Európában: ezer év a határon

Tringli István
Hatalmaskodások a 11. századi törvényekben

Zsoldos Attila
Az ártatlan oligarcha

Csukovits Enikő
Az „idegen” Anjou-ház

Ilija Todev
Az állami politikai dualizmus a magyaroknál
és a bolgároknál

Cieger András
A miniszterelnök bizalmas kiadásai 1872-ben

Andreas Schmidt-Schweizer
A Magyarországi Németek Honfitársi Szövetsége
(1951-1989)

TARTALOMJEGYZÉK

LX. évfolyam, 2018. 4. szám

TANULMÁNY

Fodor Pál – Pók Attila • A magyarság Európában: ezer év a határon	509
Tringli István • Hatalmaskodások a 11. századi magyar törvényekben	531
Zsoldos Attila • Az ártatlan oligarcha	555
Csukovits Enikő • Az „idegen” Anjou-ház	565
Cieger András • A kormányzati politika rejtett működése. A miniszterelnök bizalmas kiadásai 1872-ben	575
Andreas Schmidt-Schweizer • Bonn és Budapest között. A Magyarországi Németek Honfitársi Szövetsége és a magyarországi kommunista rezsim kapcsolata (1951–1989)	595

MŰHELY

Czinege Szilvia • Gróf Apponyi György a kortársak szemével	611
Ilija Todev • Az állami-politikai dualizmus eszméje a magyaroknál és a bolgároknál a 19. század harmadik negyedében – hasonlóságok és különbségek	625

MÚHELY

GRÓF APPONYI GYÖRGY A KORTÁRSÁK SZEMÉVEL

CZINEGE SZILVIA

COUNT GYÖRGY APPONYI THROUGH THE EYES OF HIS CONTEMPORARIES

The paper explores the personality of Count György Apponyi, seeking to reveal the man behind the offices and public roles. The source basis was constituted by the memoirs, correspondence and diaries of his contemporaries, as well as the post-1867 press. The image emerging from the sources is so multi-faceted, thanks partly to the genres and partly to the authors, that no full portrait could be drawn; yet the basic features of Apponyi's character could nevertheless be grasped. As acknowledged by both his eulogists and critics, Apponyi was a man of determination and firm character, working loyally, hardly and expertly, and endowed with the skills of an orator. In the family circle, he established an intimate and lovely atmosphere with his life, which gave him opportunities to make good use of his sense of humour. Even as a private person, he supported good causes, donating for the construction of schools or helping orphans. Thanks to his long public career, his image changed considerably: although still remembered as the implanter of the administrator-system, in the last third of the nineteenth century he enjoyed wide public respect.

Keywords: Apponyi György, memoirs, personal portrait

Gróf Apponyi György a 19. század magyar történelmének meghatározó alakjai közé tartozott. Több méltóságot is viselt, aktívan részt vett a politikai közéletben a reformkor idején, az abszolutizmus korában és a kiegyezést követő években is. Közéleti szerepvállalásairól és vállalkozásairól olvashatunk a nagyobb történeti összefoglalásokban, illetve részkérdésekkel foglalkozó tanulmányokban, közleményekben.¹

Czinege Szilvia, tudományos munkatárs, MTA BTK TTI, Újkori témacsoport.

¹ A teljesség igénye nélkül: Horváth Mihály: *Huszonöt év Magyarország történelméből*. I–III. Pest, 1868.; *Magyarország története tíz kötetben*. Főszerk. Mérei Gyula. Bp., 1980. V/1. [1790–1848]; *Magyarország története a 19. században*. Szerk. Gergely András. Bp., 2003.; *Polgárosodás és szabadság*. Szerk. Veliky János. Debrecen, 1999.; Csorba László – Velkey Ferenc: *Reform és forradalom 1790–1849*. Debrecen, 1998.; Tóth László: *Vogelsang és a magyar konzervatív politika 1867 után*. In: *Emlékkönyv Károlyi Árpád születése 80. évfordulójának ünnepére*. [Szerk. n. n.] Bp., 1933. 512–535.; Czinege Szilvia: *Gróf Apponyi György közéleti pályájának első éve*. *Történeti tanulmányok* XVIII (2010 [2012]) 99–124.; Czinege Szilvia: *Megyei aljegyzőből magyar udvari kancellár – gróf Apponyi György a reformkorban*. In: *Szemelvények ötszáz év magyar történelméből*. Szerk. Antos Balázs – Tamás Ágnes. Szeged, 2011. 23–35.; Czinege Szilvia: *Gróf Apponyi György a politikus hivatalnok – kancellár és kancellária a reformkor végén*. *Századok* 146 (2012) 609–652.; Uő: „Mein verehrter Freund” – Apponyi György és Széchenyi István kapcsolata az 1840-es években. In: „Nincs egy igaz barátom se!” *Tanulmányok Széchenyi István politikai kapcsolatainak történetéhez*. Szerk. Velkey Ferenc. Debrecen, 2012. 151–199.

Ezek a művek azonban alig tesznek említést arról, milyen is volt emberként gróf Apponyi György. A tőle fennmaradt források ebben a vonatkozásban kevés fogódzót nyújtanak: nem vezetett naplót, és memoárt sem írt. A személyiség megismerését az is nehezíti, hogy a meglévő kútfők is elsősorban hivatalnoki és politikusi működéséhez szolgáltatnak adatokat, kevésbé vallanak a jelleméről. Kivétel lehet ez alól egy-egy folyamodvány, amely valamely magasabb tisztségre való ajánlasként született. Ezek írója természetesen a jelöltnek azokat a pozitív tulajdonságait, érdemeit emeli ki, amelyeket a hivatal betöltéséhez vagy a rang elnyeréséhez elengedhetetlennek tartott. Így járt el például Reviczky Ádám kancellár abban a jelentésében, amelyet Apponyi császári és királyi kamarási kinevezését kérelmező felterjesztéshez csatolt.² Apponyi kortársainak visszaemlékezései, levelei, naplóbejegyzései persze nem kizárólag csak a hivatalnok-politikus Apponyit mutatják be, hanem személyiségének és karakterének jellegzetességeit is megvilágítják, noha a mérleg nyelve kétségtelenül az előbbi felé billen.

Apponyi levelezése csak részben maradt az utókorra. Ezek egy része politikai tárgyú, amelyekben egy-egy aktuális kérdéstről, feladatról, vagy tetteinek mozzatokról olvashatunk bennük. A levelek másik része családtagjainak íródott, amelyekben utazásairól, egészségi állapotáról, illetve mindennapjairól tájékoztatja a címzetteket.³ Fiának, Apponyi Albertnek apjával folytatott levelezése is fontos adalékokkal szolgál a magánember megismeréséhez, ennek révén a család mindennapjaiba nyerhetünk betekintést.⁴

Jelen tanulmányban arra teszek kísérletet, hogy az említett források alapján bemutassam Apponyi György személyiségét, természetesen a forrásadottságok korlátainak tudatában.⁵

Történelmi személyiségek jellemzéséhez általában jó kiindulópontot kínálnak az emlékiratok, amelyek gyakran részletes jellemrajzot adnak az illetőről. A források e csoportját természetesen szakszerű és alapos forráskritikával kell kezelni, hiszen a memoár különösen szubjektív műfaj: egy történelmi szituációnak az egyén életén átszűrődött képét láthatjuk benne, általában hosszabb távú visszaemlékezés eredménye, megírását pedig egyfajta identitásteremtés igénye ösztönzi. Az emlékirattal szemben tárgyilagosabbnak szokás ítélni a naplót, hiszen írója (énközpontúan) rendszeresen regisztrálja a valamilyen

² „...egy tehetséges, képzett fiatalember, akinek eddigi erkölcsi pályafutásában nincs kivetnivaló és jó politikai alapelveket képvisel...” Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Hofarchiv (Wien; =HHStA), Oberstköniglicher Akten, 1835:297 [saját fordítás].

³ A családtagok, akik levéltárában fennmaradtak Apponyi György által írt levelek: Apponyi Lajos és felesége, Apponyi Lajosné Scherr-Thoss Margit, illetve sógornője, Apponyi Gyuláné Sztáray Zsófia.

⁴ Apponyi Alberttől főleg a Marczali Henriknek és Károlyi Sándornak írott levelek voltak hasznosak a kérdés szempontjából. Köszönöm Anka Lászlónak, hogy felhívta figyelmemet e levelekre!

⁵ Apponyi György pályafutásának első nagyobb szakaszát (1829–1848) dolgoztam fel részletesen, így a források is leginkább reformkori szerepvállalásaiban értékelik a gróf cselekedeteit és személyét. Életútjának második fele későbbi kutatás tárgyát képezi, erre az időszakra vonatkozóan más jellegű, a téma szempontjából sokatmondó(bb) forrásokat is felhasználtam.

szempontból fontosnak ítélt eseményeket, többnyire saját magának, nem a későbbi publikálásra gondolva.⁶

A méltatók

Apponyi György neve több kortárs visszaemlékezésében, levélében és naplóbejegyzésében is előfordul. A szerzők között elsősorban a kancellária, a helytartótanács, valamint az államkonferencia kötelékébe tartozó személyeket találunk: Wirkner Lajos, Szőgyény-Marich László, Ambrózy Lajos, Fiáth Ferenc, valamint a naplóíró Széchenyi István, de nem hagyhatjuk ki a sorból a kancellár fiát, Apponyi Albertet sem.⁷ A felsoroltak mindegyikével – fia kivételével – munkakapcsolatban állt a kancellár, az egodokumentumok azonban meglehetősen eltérő képet örökítettek meg róla.

Wirkner Lajos és Szőgyény-Marich László Apponyi-képe közel áll egymáshoz. Mindketten közeli munkatársai voltak a kancellárnak, sőt, Szőgyény-Marich barátinak nevezte kettejük kapcsolatát. Ennek ellenére utóbbi memoárjának hangnemét inkább jellemzi az objektivitásra törekvés, mint Wirkner visszaemlékezéséét.

Wirkner Apponyi alkancellári kinevezésével kapcsolatban főként az új kormánypolitika bevezetésének szükségességét hangsúlyozta: felvázolta a politikai körülményeket, valamint idézte Metternich és József nádor 1844. májusi levélváltását. Megemlítette, hogy Metternich „magyar államférfiakkal, főleg Apponyi gróffal, Magyarország viszonyairól” folytatott beszélgetést, hogy „az ott uralkodó állapotokról tudomást szerezzen”. Wirkner szerint már az országgyűlés alatt szó volt arról, hogy ki lesz majd az, aki Mailáth kancellár esetleges alkalmatlansága esetén a „fárasztó és nehéz feladatot” kapja; „Metternich herczeg ezen irányban egy perczig sem ingadozott. Jelöltje gróf Apponyi György volt, és maradt is.” Wirkner jellemzésében Apponyi mint személyes ambíciók nélküli, ugyanakkor határozott közéleti személyiség jelenik meg: „Ezen államférfinak magasztos gondolkodásmódját, hazafiságát és tántoríthatatlan jellemzilárdságát mindabban, amit helyesnek és jónak tartott, valamint a parlamentáris életben okvetlen szükséges, többi fényes tulajdonait is bővebben említeni fölösleges, egyaránt elismeri azokat még most is barát és ellenség. Apponyi gróf a legcsekélyebb személyes becsvágyat sem táplálva, másrészt pedig azon körülménynél fogva, mely szerint [...] egyedül családjának és barátainak kívánt

- ⁶ A módszertani kérdésekhez újabban: *Személyiség és történelem. A történelmi személyiség. A történelmi életrajz módszertani kérdései*. Szerk. Vonyó József. Bp., 2017.; Gyáni Gábor: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Bp., 2000. 128–160.; K. Horváth Zsolt: *Önarcképcsarnok. A személyes emlékezés mint történelmi probléma*. In: *A történelem szerzője*. Szerk. Szekeres András. Bp., 2002. 81–102.; K. Horváth Zsolt: *Naplók, memoárok, mint lehetséges történelmek? Alföld* 51 (2000) 5. sz. 81–99.; Niedermüller Péter: *Élettörténet és életrajzi elbeszélés*. In: *Ethnographia* 49 (1988) 376–389.; Majtényi György: *Emlékezés és személyiség. Az életút rekonstrukciójáról*. *Aetas* 17 (2002) 2–3. sz. 162–178.
- ⁷ *Báró Ambrózy Lajos kiadatlan emlékirataiból*. Közli Wertheimer Ede. *Budapesti Szemle* (1898) 159. sz. 1–47.; Wertheimer Ede német nyelvű kézirata. HHStA, Sonderbestände Nachlass Schlitter.; N. n.: *Ungarische Zustände*. Leipzig, 1847.; *Gróf Széchenyi István naplói*. Szerk. és bev. írta Viszota Gyula. Bp., 1939. VI. (= SzLN VI.); Apponyi Albert: *Emlékirataim*. H. n. [Bp.,] 2016.

élni: a neki szánt, fölötté fontos küldetés elfogadását nem annyira kitüntetésnek, mint inkább oly áldozatnak tekintette, mellyel, mint hű alattvalója királya és hazája irányában tartozik.”⁸

Wirkner Apponyi politikájának mozgatórugóját abban a törekvésben látta, hogy az Ausztriát és Magyarországot összekötő kapcsolatot még szorosabbá tegye. Értékelése szerint ennek szolgálatában álltak reformjavaslatai: a belső vámok eltörlése, a közlekedés egybekapcsolása, az osztrák tőkebehozatal, a nemesi föld megadóztatása, a dohánymonopólium behozatala, hitelintézet alapítása és hiteltörvények elfogadása. Hiába volt nemes a cél, illetve az ezt szolgáló reformtervek, vélte Wirkner, Apponyi előtt a nehézségek egyre csak tornyosultak. A tanácsos a legfőbb problémát abban látta, hogy ha már eldöntötték, hogy Apponyit bízzák meg a feladat végrehajtásával, akkor miért csak második alkancellárnak nevezték ki, miért nem rakták rögtön a kormány élére. További probléma volt szerinte, hogy a kormánypárton belül sem volt egység, mert a kormányt támogatók egy része – köztük megyei tisztségviselők –, annyi reformot sem akart, mint a „fontolva haladók”. Ezért Apponyinak nemcsak az ellenzékkel szemben kellett felvennie a kesztyűt, hanem kormánypártiakkal is. Hangsúlyozta ugyanakkor, hogy Metternich, Lajos főherceg, valamint a kezdetben még bizalmatlankodó József főherceg is Apponyi mellett álltak. Wirkner Apponyi megbetegedését 1848 februárjában végzettszerűnek tartotta, amely szerinte a rendszer végét is szimbolizálta: „márczius 5-dikén, mikor Apponyi gróf már nehéz beteg volt, a lehetőleg hangsúlyozva terjesztém Metternich herczeg elé, hogy mi már forradalomban vagyunk.”⁹

Szógyény-Marich László többnyire tárgyyszerűen adta elő Apponyi György pályafutásának egyes állomásait, eseményeit, dilemmáit, csak néhány helyen olvasható személyes véleménye. A gróf nevét először az 1839–1840. évi országgyűlés alkalmával említette a kormánypárt vezetői között. Tényközlésként rögzítette, hogy az országgyűlésen Apponyi vált a felsőtábla vezérszónokává, illetve, hogy Mailáth Antallal szemben egyre nőtt a bizalmatlanság, ezért „Apponyinak a magyar kormány élére leendő helyzetetése [...] mindinkább hangos kívánattá lett”.¹⁰ Alkancellárrá történő kinevezésekor a „legszilárdabb jellemű, nagyeszű, köztisztelőben álló, kitűnő és félelmes ellenét” találta meg benne az ellenzék. Másrészt megjegyzi, hogy maga is szokatlanak tartotta, hogy egy „32 éves tabulae bárót” ilyen gyorsan előléptetnek,¹¹ amit egyébként akkor többen sérelmeztek is. Hangsúlyozta, hogy támogatta Apponyi „hazafiúi, nemes, üdvös” szándékait, s több helyen kettejük szoros baráti összeköttetéséről írt. Olyan politikusnak tartotta, aki „az ország kívánását és igaznak vélt érdekeit tartotta szem előtt”.¹²

Fiáth Ferenc, a helytartótanács közigazgatási alosztályának tanácsosa, császári és királyi kamarás bejáratos volt Vay Miklóshoz és Szógyény-Marich Lászlóhoz is. Így köz-

⁸ Wirkner Lajos: *Élményeim. Néhány lap 1825-től 1852-ig terjedő nyilvános pályám naplójegyzeteiből*. Pozsony, 1879. 146–167., 175–176.

⁹ Wirkner: *Élményeim*, 183–188., 215.

¹⁰ *Idősb Szógyény-Marich László emlékiratai*. I–III. Kiadják fiai. Bp., 1903–1918. I. 10., 25–26.

¹¹ Apponyi György ekkor 36 éves volt, táblabírói kinevezésekor volt 32 éves.

¹² *Idősb Szógyény-Marich emlékiratai*, I. 29–30., 32–39., 42.

vetlenül is érintkezhetett Apponyival, akiről igen jó véleménnyel volt. „Apponyi volt talán az első magyar főkancellár, ki menten minden aulikus nem jogosult befolyástól, – minden tehetségét a korona és a haza érdekének szentelte. [...] Ő magát felelősnek ismeri a korona irányában úgy, mint a nemzet irányában.” A kancellárt becsületesnek és jó szándékúnak értékelte; utóbbit azzal érdemelte ki, hogy Szőgyény-Marich László személyében olyan alkancellárt neveztetett ki, akit „már rég ismer a haza”. Fiáth – emlékirata szerint – hitt abban, hogy Apponyinak sikerül meggyőzni az ellenzékét, „miszerint minden reformnak barátja és pártolója”.¹³

Széchenyi István naplóiban inkább kettejük kapcsolattörténetéhez találhatunk adalékokat, semmint Széchenyi Apponyi-képéhez. Az utóbbi célra az a néhány bejegyzés használható fel, amelyekből elsősorban az derül ki, milyen kancellárnak látta Széchenyi Apponyit, aki a személyes találkozók alkalmával sokszor volt hűvös és rideg. Az 1846 májusából származó bejegyzésben a kancellár munkabírását méltatta: „Apponyi nálam. Hogy agyondolgozza magát! Nem csalódtam benne. Egészen felemelő!”¹⁴ Május vége felé Kübecknél járt, s a látogatás kapcsán megjegyezte: „Minden hónapban találkozom Apponyival... – Nagyon jó barátokként válunk el.”¹⁵ A következő napon Apponyi kereste fel Széchenyit: „Of- és defenzív szövetség – nyílt voltam és egészen őszinte, ő is etc. Egyformán gondolkodunk.”¹⁶ A következő hasonló jellegű bejegyzésre csak 1847. márciusban került sor, amikor Széchenyi Apponyinál járt, akit hűvösnek és elgondolkodónak talált.¹⁷ Március 14-i bejegyzésében a nádorválasztás kapcsán felmerülő konfliktusokat boncolgatva megjegyezte: „Szegény Apponyi: minden ellenzéki gyűlöli a semmiért, – s gyűlöli minden konzervatív is, akinek nem dug valamit a szájába.”¹⁸ Novemberben: „Kronerral Apponyihoz megyek... Nem akarja elvéteni azt, hogy a nagyurat játssza. Ügyetlenül csinálja. Megsért vele egy csomó embert.”¹⁹ December 1-jén vizitkártyát hagyott Apponyinál, mert beszélni akart vele; ezt így kommentálta: „Kíváncsi vagyok, vajon fáradságra érdemesnek fogja-e tartani?”²⁰ Apponyi még üzenetet sem hagyott neki: „Így bánik a barátjaival! – Elmegyek hozzá... s nyíltan szemrehányásokat teszek neki!”²¹ December végén István főhercegnél járt, akivel a kancellárról is beszélt: „úgy tűnik, mintha Apponyi inkompetens lenne!”²² Nemezszer használta kettejük kapcsolatára vonatkoztatva a „barát” szót, de ez inkább a fennálló körülmények szülte érdekkapcsolatot jelentett, semmint bensőséges személyes viszonyt. Széchenyi Apponyit szorgalmas hivatalnoknak látta, aki azonban, ha úgy látja szükségesnek, törvénysértő eszközöket is bevet a siker érdekében.

¹³ Fiáth Ferenc: *Életem és élményeim*. I–II. Bp., 1878. II. 68–69., 78., 83.

¹⁴ 1846. május 18. SZIN VI. 376.

¹⁵ 1846. május 24. SZIN VI. 380.

¹⁶ 1846. május 25. SZIN VI. 381.; Széchenyi István: *Napló*. Szerk. Oltványi Ambrus. Bp., 1978. (=SZIN) 1110.

¹⁷ 1847. március 1. SZIN VI. 523.

¹⁸ 1847. március 14. SZIN VI. 531. SZIN 1144.

¹⁹ 1847. november 10. SZIN 669. SZIN 1175.

²⁰ 1847. december 1. SZIN VI. 684. SZIN 1182.

²¹ 1847. december 2. SZIN VI. 685. SZIN 1182.

²² 1847. december 26. SZIN VI. 698.

Zsoldos Ignác későbbi kúriai tanácselnök az 1843–1844. évi országgyűlésen szereplő Apponyit így jellemezte visszaemlékezésében: „A kormánypártnak nemcsak vezérszóno-ka, de a szó teljes értelmében feje ez országgyűlésen. [...] Előadása szabatos, de nem részekre osztott oratori szónoklat, igen szépen egymásból folyó, mindig kihallatszott, hangja csengő és érthetően hangzatos, okoskodása bizonyos alapokra fektetett, értelmes és világos volt. A főrendek, s különösen az ősz Nádor igen figyelmeztek reá, s többnyire az ő indítványa emeltetett határozattá. De a KK és RR [karok és rendek – Cz. Sz.] irányában nagy engedékenységgel nem vádolható. Vak következetességgel kívánta a főrendi tábla felsőbbségét s a kormány legmagasabb szándékait mindenben fenntartani, s ez által tán fényes jövője alapját már eleve megvetni. Az előhaladásnak igenis, de mint a konzervatív párt kiszemelt csillaga, csak a fontolva haladásnak volt barátja. De konok konzervatívság, időnek és okoknak ellenszegülés s egyéb politikai botorságok épp oly messze voltak tőle, s kívül estek horizontján mint a Kossuth vagy Teleki László féle hanyatt-homlok rohanástól irtózott nemcsak, de azt fékezni még ekkor tudta is, akarta is.” A jellemrajz másik részében a gróf kancellári működését már a későbbi pályaszakas (az országbírói tisztség) távlatából értékelte: „Nem merem meghatározni, ha az országbíró Apponyi a táblabírónak minden beszédeit és tetteit, – az administratori magában okos és jó –, de a sok érdemes főispánok és főurak megsértésével szerencsétlenül sikeresített rendszert sem vevén ki – helyeselte-e később is? [...] S a későbbi államférfi az előbbit némileg dezavualni kezdené-e? De annyi kétségtelen, hogy ha a konzervatív párt főnöke nagy popularitással nem dicsekedhetett is: Apponyi az országbírónál népszerűbb ember senki hozzá fogható tán csak Deák egyedül volt...”²³ Zsoldos szerint tehát Apponyi kiváló szónok volt, politikai beállítottságát tekintve „fontolva haladó”, saját táborán belül pedig hangadó, hiszen az 1843–1844-es országgyűlésen zömében Apponyi indítványai váltak határozattá.²⁴ Reformkori szerepvállalását távolságtartóan ítélte meg, ezzel szemben abszolutizmus kori tevékenységét egyértelműen pozitívnak értékelte.

A kritikusok

Az Apponyit méltató emlékezésekkel több kritikus kortárs megnyilatkozást is szembeállíthatunk. Ambrózy Lajos, bár visszaemlékezésében először kifejezte elismerését Apponyi képességei és szándékai iránt, kancellári működését – a történelmi körülmények miatt – mégis kudarcnak ítélte. „Gróf Apponyi György szellemes, szeretetreméltó gavallér volt, előkelő, lovagias jellem, teljes odaadással az uralkodó ház és hazája iránt. Ő két országgyűlés folyama alatt udvari titkári állásából a főrendi tábla vezéréül küzdé fel magát, és mint szónok közelismerést vívott ki. A magánéletben aranyjellem volt.” „Az adminiszt-

²³ Zsoldos Ignác: *Töredékek magam és kortársaim életéből*. Magyar Tudományos Akadémia, Könyvtár és Információs Központ Kézirattár (= MTA KIK) Történel. 2-r 257. I. 63–65.

²⁴ Erről bővebben lásd Czinege Szilvia: *Gróf Apponyi György közéleti pályája a reformkorban – egy hivatalnok-politikus portré*. Debrecen, 2013. 45–77.

ratori rendszer segélyével Apponyi alkancellár és nemsokára tudós kancellár lett, ő volt a régen várt magyar udvari kancellár. Az első udvari kancellár óta [...] nem volt szerezhetetlenebb, előkelőbb, becsületesebb, a királyához és hazájához hívebb kancellár, mint Apponyi. Sajnos azonban, hogy [...] a kronológia ezúttal is az ő útjába állott és hogy Apponyi gróf nem lehetett 30 évvel előbb udvari kancellár. Akkor ő nagy, tündöklő kancellár lehetett volna.”

Bár Ambrózy sok tekintetben kedvezően nyilatkozott Apponyi képességeiről és jelleméről, de az 1848-as forradalmi események miatt hangsúlyozta korlátait is, természetesen konzervatív nézőpontból: „Most már éppen csak arról nyújthatott tanúságot, hogy vajon államférfiú vagy éppen csak kancellár volt. Azzal, hogy a márciusi események hatása alatt az országgyűlést föl nem oszlatta, vagy, ha javaslatát visszautasították, el nem ment, bebizonyította Apponyi [...], hogy egy szemernyi államférfiúi képesség sem lakozott benne. Valódi államférfiú már a februári események hírére könnyörtelenül föl oszlatta volna az országgyűlést. Mert az államférfiúnak, kiből a politikai ösztön teljesen ki nem veszett, minden porcikájában éreznie kellett az 1830-iki és 1848-iki Magyarország közötti különbséget. Apponyiban nem a bátorság, hanem az előrelátás, a pótolhatatlan politikai ösztön, az államférfiúi belátás és a döntő pillanatokban szükséges vasakarat hiányzott, mely az államférfiút államférfivá teszi. [...] Annyi bizonyos, hogy alatta kondult meg a 800 éves alkotmány halálharangja.” Ambrózy a közéleti tapasztalatok bizonyos típusainak hiányával magyarázta Apponyi 1848. tavaszi kudarcát: „Hol volt a megyei iskola? A nyilvános pálya érett, hosszú tapasztalata?”²⁵ Valójában az ekkor 40 éves gróf hivatali pályafutását megyei aljegyzőként kezdte, s a kancellárián is végigjárta a ranglétrát,²⁶ igaz, nagyon rövid idő alatt és a tanácsosi cím kihagyásával. Ami a „a döntő pillanatokban szükséges vasakarat” hiányának vádját illeti: Apponyi már az országgyűlés megnyitásakor hangsúlyozta, hogy nem éppen kedvezőek a körülmények a diéta megtartására, ezért, ha úgy alakul a helyzet, akkor hamarabb berekesztik;²⁷ februárban pedig egyértelműen az országgyűlés feloszlását sürgette.²⁸ Tehát Apponyiban megvolt a szándék, viszont nem kapott a kivitelezéshez szabad kezet, mert az államkonferencia nem engedélyezte az országgyűlés feloszlását.

Az 1847-ben megjelent *Ungarische Zustände* [Magyarországi állapotok] című röpirat ismeretlen szerzője patetikus metaforával jellemezte Apponyi alkancellári kinevezésének fogadtatását: „Mint a nap, amely már első sugaraival elűzi az éjszakát és fényével beborítja a földet, úgy érte gróf Apponyi György kinevezése a konzervatív pártot. A párt az ifjú kancellár személyében saját elveinek garanciáját látta, a kívánt közvetítőt, aki tökéletesen összekapcsolja őket a kormánnyal.” A szerző Apponyit magyar Bonaparténak tartotta, akinek egy új Magyarországot kellett volna teremtenie erős és nemzeti kormánnyal, aki azonban nem hódította meg sem Itáliát, sem Egyiptomot, csak egy pártot sikerült a kor-

²⁵ Báró Ambrózy, 19., 25–27.

²⁶ Czinege: Gróf Apponyi György közéleti pályájának, 99–124.

²⁷ HHStA, StK, Notenwechsel, Noten von der ungarischen Hofkanzlei. 1847. november 10.

²⁸ *Idősb Szőgyény-Marich emlékiratai*, 48–51.; Wirkner: *Élményeim*, 215.

mányhoz láncolnia az 1843–1844-es országgyűlésen: azokat, akik az ifjú kancellárban garanciát láttak arra, hogy a konzervatív párt érdekei érvényre juthassanak. Ha azonban valaki ismerte Apponyi reformterveit, akkor korántsem viseltetett bizalommal egy ilyen kormány irányában.

A *Ungarische Zustände* anonim szerzőjének jellemzése egybecseng Ambrózy későbbi értékelésével: „Apponyi nagyon szenvedélyes volt, de nem voltak nagy ötletei. Nem fémből volt, amelyből nagy államférfiak, új eszmék és belpolitikai irányzatok alapítói nőnek ki, csak azt utánozta, amit fentről és saját merev konzervatív gondolkodásából kifolyólag kapott, és nem voltak benne nemzeti érzelmek ahhoz, hogy a nemzet belső magvát kibontakoztassa, amelyből a nyilvános élet gazdag és gyümölcsöző fája kifejlődhetne. [...] Mindig magasabb állás felé törekedett, kancellár akart lenni. [...] Apponyi egyesítette a pártvezér szerepét a kancellári tisztséggel, [...] és az ember örült a tettek sokaságának, amelyek egy ilyen karakter energiájából és tehetségéből fakadnak.”²⁹ A szerző jól érzekelte Apponyi korlátait: a gróf valóban nem számított politikai rendszerteremtő gondolkodónak, nem tett hozzá a Dessewffy Aurél által megalapozott eszmerendszerhez, de hatékonyan képviselte azt.³⁰

Töltényi Miklós ügyvéd 1848-ban megjelentetett röpiratában kritikus szemmel vette sorra a dikasztériumok hivatalnokait, megvizsgálva, hogy az eljövendő kormányok számára kik lesznek felhasználhatók, és kik lehetnek veszélyesek. Apponyi Györgyről szenvedélyes elutasítással nyilatkozott: „E magyar Herostatus ujrendszerével lángba akarta hozni a hazát, de Administratori dörzse (gyuanyaga) lepattant, s csak gyéren gyúlt meg. Átok reá.”³¹ Rövid jellemzésében a leginkább a kormánypárt által használt szimbólumokat fordította Apponyi és politikája ellen: Töltényinél az adminisztrátori rendszer szimbolizálta a gyűjtőanyagot, amellyel azonban a kancellárnak nem sikerült felégetni az országot, mivel nem tudott az alsótáblán kormánypárti többséget kialakítani, s az Apponyi által gerjesztett kis tüzet végül a forradalom oltotta el.³²

Apponyi György neve a kortársak leveleiben is fel-felbukkant politikai szerepei kapcsán. Az 1847–1848-as diéta idején például az adminisztrátori rendszer megbuktatásával összefüggésben törvényszerűen szóba került a kancellár. Eötvös József azon leveleiben, amelyben név szerint említette Apponyit, mindig hangsúlyozta távolságtartását vele szemben: „Apponyihoz s a most létező kormányrendszerhez egy batkával nem érzek több szimpátiát, mint Kossuthhoz. [...] Kétség kívül Kossuth nem statusférfiú, nem mondom nagy, de még kicsi sem, de Apponyi szinte nem az. [...] A két rossz között én inkább eltű-

²⁹ *Ungarische Zustände*, 98., 133–134., 227–230.

³⁰ Dénes Iván Zoltán: *Közügyé emelt kiváltságörzés. A magyar konzervatívok szerepe és értékvilága az 1840-es években*. Bp., 1989. 113–115.; Egedy Gergely: *Konzervativizmus és nemzettudat*. In: uő: *Konzervativizmus az ezredfordulón*. [Bp.,] 2001. 48.

³¹ Töltényi Miklós: *Hű tükre a megbukott kancellaria, helytartótanács és kamara hivatalnokainak. A magyar minisztériumnak irányul a hivatalnokok alkalmazásában*. Bécs, 1848. 9.

³² A szimbólumrendszeréről bővebben lásd Pletl Rita: *A döblingi Széchenyi eszmevilága és stílusa*. Bp., 2005. 143–155.; Czinege Szilvia: „Eszembe jut végezetül: minderről Mett[ernich]-hel beszélni.” *Történeti tanulmányok XVII* (2009) 199–202.

röm azt, hogy felőlem elmondassék, Kossuth ellen nem merem szólni, mint ha felőlem az mondatnék, hogy Apponyi pártolójának szegődtem.”³³

Asbóth János a konzervatív politikáról írott munkájában a reformkori Apponyit feltörekvő fiatal politikusként mutatta be, aki szinte „véletlenszerűen” került a kormány élére. Apponyi ellentmondásos helyzetének jellemzésére Asbóth Kemény Zsigmond naplójából idézett: „Ha Apponyi a hivatal ranglépcsőzetén és bürokráciai érdemekért lép a hatalom polcára, ha nem az országgyűlési szónoklat és a pártvezérlés viszi őt, ha nem tolatnak hátra a régi tekintélyek egy fiatal konzervatív iskola számára, mely haladni akart és a reformerek jelszavait többnyire magáévá tette, ha ily hódolás a parlamenti szellemnek nem költ reményt még nagyobb vállalkozásra: akkor Apponyi gróf ugyanazon politikáért, melyet követett, sokkal kevesebb ostromot állott volna ki.” Majd így folytatta: „hiába mutatkozott Apponyi a haladás és reform őszinte barátjának – lenézték az úrficskát, ki csak minap akkora volt, mint a kesztyű.”³⁴

A fiú

A hivatali „kollégák”, politikai szövetségesek és ellenfelek nézőpontjainak felvillantása után vegyük szemügyre, hogyan jelenik meg Apponyi, a magánember, a családapa fiának, Albertnek a visszaemlékezésében.³⁵ Az 1846-ban született fiúgyermek mindössze két éves volt, mikor apja reformkori közéleti pályája véget ért. Gyermekkori emlékei így főként az 1850-es évekből táplálkoznak, amelyre így gondol vissza: „Gyermekkorom a lehető legboldogabb volt. Atyám és anyám a legbensőbb kölcsönös szeretetben éltek, soha árnyék nem esett annak a családi életnek tökéletes összhangjára, amelyben Isten kegyelméből felnőttem. Erős egyéniség volt mindkét szülő. Atyám nagy tehetsége, szilárd és kristálytisza jelleme mellett jószívű és szeretetreméltó volt, amennyire ember az lehet. Akik vele csak felületesen érintkeztek, ridegnek találták, de családi és benső baráti körben ennek nyoma sem volt. Élénk humorérzéke volt, szerette az ártatlan tréfát – ártatlant mondok, mert soha nem hallottam tőle olyant, amivel felebarátjának árthatott volna. Emberösmerete talán nem volt biztos, és így szívjósága gyakran félrevezette mások megítélésében, aminek mind a politikában, mind magánérdekei terén kárát vallotta. Mi, gyermekei, rajongással szerettük őt; a viszony köztünk benső volt, de az apai tekintélyen soha csorba nem esett. [...] Szüleink, bár nevelésünkben a kellő szigort érvényesíteni tudták, elvül vallották, hogy a gyermekornak boldognak kell lenni, olyannak, amelynek emléke a

³³ Eötvös József Széchenyi Istvánnak. 1848. február 9. Közli Eötvös József: *Levelek*. [Szerk. Oltványi Ambrus.] Bp., 1976. 186. Hasonlóan az 1847. december 4-i, Széchenyinek írott levelében: „...s ámbár Apponyinak kormánya gyűlöltebb, mint Pálffy óta bármelyik, s ámbár e kormány az én felfogásom szerint sem érdemel semmi szimpátiát...” Uo. 165.

³⁴ Asbóth János: *Magyar konzervatív politika*. S. a. r. Szendrei László. Máriabesenyő, 2011. 40.

³⁵ Apponyi Albert életéről és pályafutásáról újabban lásd Anka László: *Gróf Apponyi Albert belpolitikai pályafutása a dualizmus korában*. Bp., 2014. (Doktori disszertáció.)

későbbi komoly éveket napsugárral aranyozza meg.”³⁶ A bensőséges apa–fiú viszony, illetve a magánember érzelemgazdagságának hangsúlyozásával Apponyi Albert kimondatlanul azokkal a kortársi jellemzésekkel szállt vitába, amelyek a nyilvános szférában mozgó Apponyit ridegnek írták le (mint például Széchenyi). A fiú azonban határozott formában is megvédte apját a – valószínűleg közkeletű – negatív vélekedéssel szemben: „nem értem miként lehet atyámnál ridegségről beszélni???” – írta Marczali Henriknek szóló levelében a századvégen.³⁷

Albert a családi harmónia alapját a „mély és egészséges” vallásosságban jelölte meg, amely a keresztény katolikus hiten alapult. 11 éves korában, 1857-ben szülei beírták a kalksburgi jezsuita intézetbe, hogy önállóságot tanuljon, emellett azt is fontosnak tartották – noha Albert gyermekkorában többnyire csak látogatóban jártak Magyarországon –, hogy a magyar nyelv legyen „nevelésének gerince”. Ennek kapcsán megjegyezte, hogy apja – arisztokrata kortársai egy részétől eltérően – nagyon szépen beszélt a magyar nyelvet.

Apponyi György nagy hatással volt fia politikai nézeteinek alakulására. Albert konzervatív légkörben nőtt fel, majd apja vezette be a Deák-pártba is. Később, amikor már politikai nézetei más irányba haladtak, apja megértéssel fogadta, úgy vélte, hogy a „különböző nemzedékeknek különbözők az igényei”.³⁸ A politikai pálya alakulása, az orientáció eltávolodása nem befolyásolta az apa és a fiú személyes kapcsolatát.

Albert visszaemlékezéséből egy jóságos, szeretetreméltó, megértő és mélyen vallásos apa képe rajzolódik ki, amely a magánember vonásaival árnyalja a pályatársak által alkotott jellemrajzot.

Jelentőségének megítélése

Apponyi György jelentőségének megítélésében a kortársi vélemények meglehetősen eltérőek voltak. Mint fentebb láthattuk, a kritikus emlékezők explicit módon hangsúlyozták, hogy nem tekintik őt igazi államférfinak, míg a közvetlen környezetébe tartozók közül néhányan éppen az „államférfi” megnevezéssel jelezték, hogy jelentős hatású közéleti személyiségnek tartják.³⁹

Hogy ki számít államférfinak és ki nem, természetesen nem határozható meg objektív módon. Néhány, a témába vágó kortársi megnyilatkozás alapján mégis kísérletet teszek valamiféle viszonyítási rendszer felállítására, amely fogódzókat adhat Apponyi politikusi „életművének” kortársi megítélésének értelmezéséhez.

Herczeghy Mór Deák Ferencről mint államférfiről írott életrajzi munkájában felsorolta Deák azon tulajdonságait, amelyek alapján a szerző államférfinak tartotta a haza bölcsét: hazafiságát, kötelességérzetét a közjó szolgálata iránt, igazság utáni törekvését, szilárd elv-

³⁶ Apponyi: *Emlékirataim*, 13–14.

³⁷ Apponyi Albert Marczali Henriknek. 1892. május 31. MTA KIK Kt Ms 5041/88.; Anka: *Gróf Apponyi Albert*, 27.

³⁸ Apponyi: *Emlékirataim*, 15–16., 33–44.

³⁹ Nekrológírója is így nyilatkozott róla: „Mint ember nemes és igaz, mint hazafi becsületes és hű, mint államférfiú lojális és önértetes volt minden irányban.” *Pesti Napló* 1899. március 2.

hűségét, fáradhatatlan aktivitását, valamint a meggyőzés tehetségét. Deák maga egyik beszédében a közéleti emberrel szembeni fő elvárásként fogalmazta meg, hogy „ki életét hazájának szenteli, saját személyét, saját érzelmeit alája kell rendelni a haza érdekeinek, mivel a közügyek az elsők, s a személyes érdekeknek azelőtt háttérbe kell szorulniuk.”⁴⁰

A filozófus Kornis Gyula szerint az igazi államférfiúi nagyság ismertetőjegyei a lelki és erkölcsi tartás, hivatástudat, politikai eszmény, akarat erő és felelősségtudat. Ehhez társulnak pszichológiai jegyek is, mint a sugalmazó és szervező erő, a valóságérzék, a világosan ítélő ész, az ösztönös intuíció és a pozitív tudás. Kornis leszögezte, hogy nem minden politikus tekinthető államférfinak: míg az előbbi mély, belső meggyőződésű hivatást érez, addig utóbbinak a politikai pálya csupán kenyérkereseti lehetőség („műzsa nélküli filiszter-politikus”).⁴¹

Max Weber szintén elsősorban a motiváció alapján különböztette meg a politikustípusokat: „A politikát kétféleképpen teheti valaki a hivatásává: vagy a politikáért, vagy a politikából él. [...] aki a politikáért él, az benső értelemben meríti belőle életét: vagy az általa gyakorolt pusztá hatalom birtoklását élvezi, vagy belső egyensúlya és önérzete táplálkozik abból a tudatból, hogy az ügy szolgálata kölcsönöz értelmet az életének. [...] Aki a politikából mint hivatásból él, az tartós bevételi forrásává igyekszik ezt tenni.”⁴²

A fenti politikusi szerepmeghatározások kategóriáit alkalmazva Apponyiról elmondható, hogy mind politikusként, mind hivatalnokként egy politikai eszmény jegyében lépett fel, munkáját nagy teherbírás, szorgalom és szaktudás jellemezte. Hivatástudata optimizmussal párosult: „Hazánknak valahára elérhető virágzása egy szebb és jobb jövő kílátása tűnik fel előttem, melynek létesítését csekély erőmmel, de szilárd akarattal előmozdítani legszentebb kötelességemnek tartom” – fogalmazta meg politikusi hitvallását.⁴³ Gondolkodásmódjának fő sajátosságait – konkrétságra törekedett, analitikus képességeit a részletkérdések kifejtésében is használta – leginkább országgyűlési beszédei alapján rekonstruálhatjuk. Kitűnő szónok volt, beszédeit gondosan előkészítette, de nem jött zavarba akkor sem, ha spontán módon kellett reagálnia. Magát realistának tartotta, olyan politikusnak, aki jól ismeri Magyarország gazdasági és társadalmi viszonyait, és aki valóságismerete birtokában átlátja, hogy a „fontolva haladás” jegyében milyen intézkedéseket lehet sikerrel foganatosítani. Hogy magát vezetésre hivatottnak érzi, jól tükrözi az 1847. január 8-án kelt beadványának hangneme: a következő országgyűlésen tárgyalandó ügyek között magabiztosan tett különbséget a máris végrehajtható reformok, illetve

⁴⁰ Herczeghy Mór: *Deák Ferenc, mint államférfi, mint szónok, mint honpolgár*. Pest, 1867. 24.

⁴¹ Kornis Gyula: *Az államférfi. A politikai lélek vizsgálata*. I–II. Bp., 1933. I. 80.

⁴² Max Weber: A politika, mint hivatás. In: *uő: Tanulmányok*. Bp., 1998. 163–164.

⁴³ *Fenséges Első Ferdinánd Austriai Császár, Magyar- és Csehország e néven ötödik koronás királya által szabad királyi Pozsony városába 1843-dik évi május 14-kére rendelt Magyar-országgyűlésen a méltóságos fő-rendeknél tartott országos ülések naplója*. I–VII. Pozsony, 1843–1844. III. 301. Wirkner Lajos így írt Apponyi hivatástudatáról: „Apponyi gróf azon forró vágytól lelkesülve, hogy hazájának zavart állapotát rendezze és annak üdvét minden irányba előmozdítsa, vállalkozott ezen magasztos föladatra oly fáradhatatlan buzgalommal és föláldozással, mely jelleme erősségének és nemes gondolkodásmódjának egészen megfelelt.” Wirkner: *Élményeim*, 182–183.

azon újítások között, amelyek szükségesek, de a körülmények még nem megfelelőek a kivitelezésükre.

Ha az „államférfi” fogalmát a politikai nyelv egyik metaforájának tartjuk, „odaítéléséhez” hiába is keresnénk objektív mércét. Bár önmagában a gyakorlati sikerességet vagy sikertelenséget sem tekinthetjük ilyen mércének, de azt le kell szögeznünk Apponyival kapcsolatban, hogy politikai koncepcióját és ehhez kapcsolódó reformelképzeléseit hatalmi pozícióiban nem tudta megvalósítani. Mind kancellári, mind országbírói méltóságáról le kellett mondania, memorandumai többnyire nem sok figyelmet kaptak, és pályája kései szakasza – a Katolikus Konzervatív Pártban való politizálás – sem tekinthető igazán sikeresnek.

Apponyi hivatalnokból lett politikus; ezt a típust Kornis Gyula gyenge akaratúnak írta le, akiből hiányzik a cselekvőkészség, meghátrál az akadályok előtt, unalmas, pontoskodó, fontoskodó és tehetetlen.⁴⁴ Amennyire a viszonylag szűkszavú jellemzésekből, illetve a hivatali irataiból ez megállapítható, Apponyi nem tért ki az akadályok elől, népszerűtlensége ellenére sem. A kancellári tisztségről való lemondása sem nevezhető kihátrálásnak: a történelmi helyzet nem hagyott neki választást. Hogy valójában mennyire rendelkezett átütő erővel politikusként, a birodalom forradalom előtti kormányzatának bonyolult, a személyes kezdeményezőkézségnek kevés teret engedő bürokratikus rendje kevésbé hagyta megmutatkozni. A magyar kancellár az 1840-es évek „kamarilla-rendszerében” valójában kevés önálló jogkörrel rendelkezett. Ezt a helyzetet jól érzékeltette az *Ungarische Zustände* szerzője: „Mégis lesz neki elég szabad tere cselekedni? Ott van az osztrák minisztérium és a konzervatív párt, az első kinevezte, a másik azt hitte, elvesztik őt. [...] Az egyik oldalról szorongatva, a másiktól akadályozva. A megyék véleménye és támogatása különböző és változékony. Kell és nem szabad választania. A győzelem bizonytalan, sejtí, milyen könnyen csapdába eshet saját pártja által; [...] cselekednie kell, az idő és a párt is cselekvésre ösztönzi.”⁴⁵

Beszédes tettek

Végezetül néhány életrajzi tény segítségével próbálom meg kiegészíteni a kortársi megnyilatkozások alapján eddig megrajzolt vázlagszerű portrét.

Apponyi György az 1840-es években kancellári tisztségében politikusi és hivatalnoki szerepköröket egyesített, miként az 1860–1863 között betöltött országbírói méltóságában is. Az 1870-es években megpróbálkozott egy katolikus párt szervezésével is. Szerepvállalásai meghatározták karakterét is: lojális, engedelmes és szolgálatkész hivatalnok, valamint kezdeményező és elemző politikus volt. Apponyi nem volt ideologikus alkat, nem tekinthető politikai teoretikusnak, viszont magáénak vallotta a „fontolva haladó” elveket, amelyeket nemcsak hangoztatott, de alkalmazott is: a már említett 1847. januári prog-

⁴⁴ Kornis: *Az államférfi*, I. 226–229.

⁴⁵ *Ungarische Zustände*, 229–230.

ranját ezen elvek alapján dolgozta ki. Nem volt elvi ellensége a „haladásnak”: korának válságjelenségeit felismerve, elfogadta egyes reformok szükségességét.

Az idézett szövegrészek szerint Apponyi lovagias, hazafias, becsületes, határozott, szilárd jellemű, hivatalos szereplései során szabatos előadó. A nyilvánosságban többen hűvösnek és ridegnek találták, míg Szógyény-Marich és Széchenyi baráti érzelmekről is említést tett vele kapcsolatban. Fia a gyermekkorra visszaemlékezve családszerető emberként írta le. Széchenyi Istvánnal folytatott levelezésének is visszatérő eleme volt az egymás családja iránti érdeklődés. Apa és fia egyébként mindvégig szoros érzelmi kapcsolatban állt, amelyre nemcsak Apponyi Albert leveleiben találhatunk utalásokat. A *Budapesti Hírlap* például 1895 nyarán beszámolt Albert balesetéről, hozzátéve, hogy az idős és gyakran betegeskedő apa éberhardi birtokáról rögtön Bécsbe utazott, hogy gondoskodjon a fiáról.⁴⁶ Albert Károlyi Sándornak írt leveleiben is rendszeresen beszámolt az „öreg úr” hogylétéről és közös utazásairól.⁴⁷

Apponyi megítélése hosszú közéleti pályája során gyökeresen megváltozott. Az 1840-es évek közepén a haladó nemzeti közvélemény még a heves elutasítással fogadott új kormányzati rendszerrel azonosította nevét, a század végén viszont – a reformkori politikai elit egyik utolsó élő tagjaként – már egyértelműen rendelkezett bizonyos népszerűséggel. Bár nem merült feledésbe a gyűlölt adminisztrátori rendszer bevezetésében játszott szerepe, de a neoabszolutizmus rendszerével szembeni – igen óvatos, de következetes – kiállása, ragaszkodása a magyar államiság hagyományaihoz lassan-lassan áthangolták a közvélemény ítéletét.⁴⁸ Jól érzékelteti a változást Reményi Antal Szemere Bertalannak írott levele, amelyben 1862-ben az emigráns politikust Apponyi példájára hivatkozva igyekszik hazatérésre bírni. A levélíró szerint a volt miniszterelnök népszerűtlensége „már nagyrésztben elenyészett, emlékeztetem arra is, hogy Apponyi a legnépszerűtlenebb, gyűlöltebb ember volt 1847-ben – és most köztiszteletben áll.”⁴⁹

Apponyi György a kiegyezés után rendszeres szereplője lett a hírlapok több rovatának is, és nemcsak politikai szerepvállalása – például főrendiházbeli felszólalásai – kapcsán: számon tartották akkor is, amikor már a közélettől visszavonultan élt. Rendszeresen tudósítottak arról, hogy éppen hol tartózkodott: „több havi külföldi utazásából visszaérkezett a fővárosba”,⁵⁰ „Eberhardtól fővárosunkba érkezett”,⁵¹ „Apponyi Albert [...] a nyarat atyja, Apponyi György gróf társaságában Gasteinben tölti”.⁵² Figyelemmel kísérték egészségi állapotát: „az utóbbi hetekben nagyon beteg volt, már teljesen fel-

⁴⁶ *Budapesti Hírlap* 1895. augusztus 30.

⁴⁷ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL) P 389 Károlyi Sándor 2. d. 3. t. Apponyi Albert 1885–1905.

⁴⁸ MNL OL R 32 Az 1848/49-i forradalomra, szabadságharcra és emigrációra vonatkozó nyomtatványok, 1848–1945. N° 3907/39

⁴⁹ Reményi Antal Szemere Bertalannak. Pest, 1862. október 31. Közli Szemere Bertalan leveleskönyve 1849–1865. Vál. Albert Gábor. [H. n.,] 1999. 154–156.

⁵⁰ *Fővárosi Lapok* 1874. június 21.

⁵¹ *Fővárosi Lapok* 1889. június 27.

⁵² *Fővárosi Lapok* 1894. július 11. Erről a nyaralásról Apponyi Albert is beszámolt levelében Károlyi Sándornak. MNL OL P 389 2. d. 3. t. 1894. július 29.

épült”,⁵³ nyári betegség után az ősz folyamán felépült, de „ezelőtt négy nappal pedig szélütés következtében annyira rosszul lett, hogy saját kívánságára feladták neki az utolsó kenetet”.⁵⁴

Beszámoltak a lapok gazdasági tevékenységéről, például arról, hogy gerendási dohányültetvényével több alkalommal is részt vett és díjakat nyert mezőgazdasági kiállításokon.⁵⁵ Többször feltűnt a hírekben a szociális felelősségvállalás kötelezettségének eleget tevő arisztokrata szerepében is. Megjelent például 1873 nyarán, a Margit-szigeten tartott jótékonyági hangversenyen és táncmulatságon, amelyet a gazdaasszony egyesítésként árváinak javára szerveztek.⁵⁶ 1888 tavaszán a csallóközi éhínség idején az ő költségén látták el kenyérrel az éhező lakosság egy részét.⁵⁷ Nyilvánosságot kapott, hogy az oktatásügy érdekében is többször adakozott. Az 1850-es években Theisz János plébános szervezésében új iskolát építettek a Pozsony megyei Fél községben, amelyet – mások mellett – Apponyi György is finanszírozott, továbbá 1870-től kezdve évente 26 méter hasábfát adott saját erdőjéből az iskola fűtésére.⁵⁸ Mindeközben az éberhardi iskola működését is támogatta,⁵⁹ valamint a bezői római katolikus iskola és tanítólak építésére is adományozott 300 forintot és 4000 darab téglát.⁶⁰ A kultúrát is többféleképpen támogatta, 1855-ben például 500 forintot adományozott a nemzeti színház nyugdíjintézete pénzalapjának növelésére,⁶¹ 1886-ban pedig a Budavár visszavételének 200. évfordulójára szervezett emlékkiállításhoz járult hozzá tárgyi adományokkal.⁶²

1894-ben megemlékeztek a lapok Apponyi – „a legidősebb excellenciás” – belső titkos tanácsosi kinevezésének 50. évfordulójáról,⁶³ később 90. születésnapjáról is tudósították az olvasóközönséget.⁶⁴ A híradások hangneme alátámasztja Reményi Antal értékelését: Apponyi a század második felében valóban köztiszteletben állónak számított. Nekrológja egyértelműen, szövegszerűen is megerősíti benyomásunkat: „Históriai alak száll sírba vele, akinek emléke tiszteletreméltó.”⁶⁵

⁵³ *Budapesti Hirlap* 1893. december 14.

⁵⁴ *Budapesti Hirlap* 1897. január 23.

⁵⁵ *Budapesti Közlöny* 1871. november 29., 1875. április 21., 1876. április 26., 1885. szeptember 26.

⁵⁶ *Fővárosi Lapok* 1873. július 2.

⁵⁷ *Fővárosi Lapok* 1888. március 24.

⁵⁸ Komlóssy Ferenc: *Az Esztergom főegyházmegyei római katolikus iskolák története*. Esztergom, 1896. 542.

⁵⁹ Uo. 543.

⁶⁰ *Budapesti Közlöny* 1890. június 4.; *Fővárosi Lapok* 1890. június 5.

⁶¹ *Budapesti Hirlap* 1855. szeptember 6.

⁶² *Budapesti Hirlap* 1886. január 31.

⁶³ *Fővárosi Lapok* 1894. november 20., 30.; *Budapesti Hirlap* 1894. november 25.

⁶⁴ Apponyi György 1808. december 29-én született Pozsonyban. *Budapesti Hirlap* 1898. december 14., 31.

⁶⁵ *Budapesti Hirlap* 1899. március 2.

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN
felelős szerkesztő

FÓNAGY ZOLTÁN, NEUMANN TIBOR, OBORNI TERÉZ, PÓTÓ JÁNOS
rovatvezetők

DETRE ANDRÁS
szerkesztőségi munkatárs

Szerkesztőbizottság

FODOR PÁL
elnök

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR,
GLATZ FERENC, MOLNÁR ANTAL, ORMOS MÁRIA,
OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA, PÓK ATTILA,
SOLYMOSI LÁSZLÓ, SZAKÁLY SÁNDOR,
SZÁSZ ZOLTÁN, VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája:
tortenelmiszemle@btk.mta.hu

*Kérjük szerzőinket, hogy kézírataikat
a közlési szabályzatnak megfelelően készítsék el,
amely honlapunkon érhető el:
<http://www.tti.hu/kiadvanyok/folyoiratok/tortenelmi-szemle.html>*

A 2018-es évfolyam megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja

25nka
Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 0040-9634

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Történettudományi Intézet

1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda

Telefon: 224-6700/4624, 4626-os mellék

E-mail: bardi.erezsebet@btk.mta.hu, terjesztes@mta.btk.hu

Penna Bölcsész Könyvesbolt

(hétköznaponként 13 és 17 óra között)

1053 Budapest, Magyar u. 40.

Telefon: 06 30 203 1769

E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely hírlapkézbesítő
postahivatalnál.

Ára: 1000 Ft

Előfizetőknek: 850 Ft

9 770040 963009 1 8 0 0 4